

PATAKI JENŐ (1857–1944):

A TÁPLÁLKOZÁSTUDOMÁNY KORAI MESTEREI

A szöveget és annak digitalizálását ellenőrizte: Gazda István

A jó egészség megtartásának első magyar apostola, Kibédi Mátyus István¹

Megint egy székely-magyar sarj, kinek „minden csepp vére egy drága gyöngyöt ér”. Hány ilyen drága gyöngyöt nyert a magyar közélet, tudomány és művészet, de hány ment veszendőbe is!

A Székelyföld termeli őket, s fel-felbukkannak a véletlen körülmények közrejátszásával s hazájuk és nemzetük dicsőségére kicsiszolódnak, ámde igen sok elmorzsolódik, visszafejlődik, elvész a mindennapi élet útvesztőjében vagy a fel nem ismerés miatt.

Keresni, kutatni kellene ez irányban az őstehetségek ezen gazdag talaján, s a felfedezetteket jóindulattal, hozzáértéssel és áldozattal hozzásegíteni kibontakozásukhoz, elvezetni a fejlődés útjára, s a mutatkozó akadályokat elhárítani. Nem egy szántóvető székelynek bámuljuk eleven észjárását, felfogását, az életkörülmények helyes megítélését; találkozunk olyannal is az eke szarva mellett, aki az ismeretek egész garmadájával rendelkezik, miket a keze ügyébe került könyvek mohó olvasásából merített. Elgondoltuk ilyenkor, mivé fejlődött volna az ilyen félbemaradt tehetség, ha az agy rendszeres művelés alá kerül. Igaz, hogy a tüneményes lángész magárahagyatottságában sem vész el, életszívóssága s akarata félretol maga elől minden akadályt, vagy azokon átgázolva eljut kitűzött céljához. Ezek azonban a kivételek. Nekünk pedig nem csak ezeket a kiváltságosokat kell megbecsülnünk.

A mi Mátyus Istvánunk már a kibédi falusi iskola padjaiban kitűnt társai közül jó felfogása, éles esze és szorgalma által. Édesapja a lófő – Nobilis Primipilaris Kibédiensis – Mátyus Mátyás, meglévén a mód mellett a szülői megértés is, nem zárta el fia előtt a további tanulás útját, hanem bevitte Marosvásárhelyre s beíratta a Református Kollégiumba, hadd járja végig a középiskolai osztályokat. A kollégium anyakönyvében így találjuk beírva a nevét: 1743. Steph. Mátyus Præses. Logi. et ontol. Született pedig Kibéden 1725-ben, így tehát ekkor 18 éves volt.

Az EME Levéltárában levő iskolai bizonyítványa nagy dicsérettel emlékezik meg róla. Kiemeli szerénységét, jó modorát, tiszta és kifogástalan erkölcsét, nagy és kiváló előmenetelét, magától a természettől virágzó, gazdag és a tudományok művelésére alkalmas szellemi tehetségét. Végül felemlíti, hogy a Novelláris Articulus előírása szerinti komoly és szigorú vizsga letételével minden jelenlevőnek tetszését megnyerte. Ezen bizonyítvány szerint, melyet Kövesdi János, Tétsi Sámuel és Incze István tanárok írtak alá, a

---

¹ Forrás: Pataki Jenő: A jó egészség megtartásának első magyar apostola. Kibédi Mátyus István. 1725–1802. In: Pataki Jenő: Erdély Magyar Orvosai. Kézirat Csajkás Bódog hagyatékában.

marosvásárhelyi kollégium jó lelkiismerettel méltónak ítéli arra, hogy az orvosi tudományok tanulására külföldi akadémiákra kiküldessék. A bizonyítvány 1754. március 26-án állíttatott ki, s így valószínű, hogy mindeddig a kollégium kötelékébe tartozott mint az alsóbb osztályok tanítója, hogy külföldi útjára egy kis pénzt gyűjtsön össze.

Még ebben az évben megkezdte peregrinálását azzal az elhatározással, hogy orvos lesz, ami különben iskolai bizonyítványában is határozottan jelezve van. Nem volt szándéka sem theologiai, sem filozófiai előadások hallgatásával időt pazarolni, kizárólag az orvosi tudományok tanulásának igyekezett lekötni idejét és tehetségét. Az egyetemek válogatásával sem kísérletezett. Egyenesen Utrechtbe ment, s mindvégig ott is maradt.

Tanárai voltak:

- Jo. Oosterdyck-Schacht – a filozófia és orvostan tudora – tanította az elméleti és gyakorlati orvostant;
- Everar. Jac. van Wachendorff orvostanár az orvostan, botanika és chemia tanára;
- Jac. Gisb. Woertman orvostanár az orvostan, anatómia és chirurgia tanára;
- Jo. David Hahn, a filozófia s orvostan tanára, aki a filozófiát, kísérleti fizikát és asztronómiát is tanította.

Tanárainak vezetése alatt kettőzött szorgalommal két év alatt annyira haladt, hogy vizsgára jelentkezhetett. Előzőleg május 12-én megtartotta szokásos vitatkozását Oosterdyck-Schacht elnöklete alatt kinevezett bizottság előtt a melancholiáról, melyet értekezéssé összefoglalva kinyomatott. A 65 lapra terjedő értekezést négy tanárának és Incze István marosvásárhelyi volt tanárának – mint minden időben legnagyobb pártfogójának – ajánlotta. A végén találjuk Benkő Mihály üdvözlő versét, s a hat orvosi tételt, melyeket tudori értekezésében kellett kidolgoznia. Június hóban már megjelent nyomtatásban tudori értekezése (amelynek címlapja magyar fordításban így hangzik):

„Orvosdoktori tételek az ingerlékenységről és az orvosi tudomány néhány egyéb kérdéséről, amelyeket Isten segedelmével Voget Albert, nagyságos rektor, a szent theologia doktora és rendes tanára jóváhagyása, valamint a magas akadémia tanácsa beleegyezése és a nemes orvostudományi kar határozata alapján, a doktori fokozat és az orvosi tudomány legfőbb tisztségeinek és előjogainak szokott és törvényes módon való elnyeréséért a tudósok bírálata alá bocsát a marosvásárhelyi Mátyus István erdélyi székely magyar. Június 11-én, Utrechtben, Joannes Broedelet egyetemi nyomdász műhelyéből, 1756-ban.”

Mint kész doktor még egy kicsit körül akart nézni a nagyvilágban. Rászánt erre még egy évet, s ezt az időt különösen arra akarta fordítani, hogy az orvosi gyakorlat mezején gyarapítsa tapasztalatait, lássa más egyetemen kórházaiban is a gyógyítás módszereit, s azokat összehasonlítsa az utrechti egyetemen használt módszerekkel, s így szélesebb átnézetet nyerve maga alkossa meg azokból leszűrődő ítéletét. Elment Göttingába, aztán Marburgba, de ezeknek egyetemeken nem sok időt töltött. Annál többet Bécsben. Itt tartózkodott legtovább, jól felhasználva minden idejét, mit bethleni Bethlen Gábor gróf erdélyi udvari kancellár anyagi támogatása tett lehetővé.

Az 1757. évben került haza Mátyus, az édes Székelyföldre és Marosvásárhelyt választotta otthonául. Megkezdte orvosi gyakorlatát. Érett ésszel kezdte tanulmányait, szerezte meg benyomásait, tapasztalatait, a férfi higgadtságával alkotta meg ítéleteit s vont le azokból következtetéseit. Bizony már a 32. évében járt, mikor orvosi gyakorlatát megkezdhetette. Már a következő évben megkapta a megyei physikusi állást, mely alkalmat nyújtott tudományos felkészültségének s rátermettségének bizonyítására.

Mátyus magába mélyedő volt, gondolkodó fejében új eszmék születtek, s új eszméinek új ösvényeket taposott ki. Átérezte az orvosi tudomány magasztos hivatását. Helyreállítani embertársaink testi jólétét, elhárítani a betegséget róluk, s visszaadni őket az életnek. Ez az orvos hivatása, ez a gyógyító feladata.

De hát mi az élet?

Az élet mozgásból és mozgásra való erőből és tehetségéből áll. S mindaddig, míg ezen erő és tehetség kifejtésére a test az elmének s az elme a testnek szolgálatára áll, életről beszélünk. Az élet a természet munkája. Ez a munka sokféle: a tagok mozgathatósága, a természeti melegség, ki- és belélegzés, az erek verése, emésztés, a test táplálása; aztán a lélekre tartozók: az álom, ízlelés, hallás, szaglás, látás, továbbá az értés, ítézés, gondolkodás, emlékezés stb. Míg ezeket könnyen, minden nehézség nélkül folytathatjuk, egészségesnek tarthatjuk magunkat. Ha pedig a test és lélek eme közös munkája bármi okból megzavartatik, előállanak a nyavalyák. Megzavartatik pedig ez a közös munka, ha nem folytatunk rendes életmódot, nem tartjuk be mindenben, de főleg az étkezésben a jó és helyes diétát. A nyavalyák a rossz diétából erednek. Ebből következik, hogy a jó diéta vagyis életmód mellett megtarthatjuk egészségünket, s távol tartjuk magunktól a nyavalyákat. Mennyivel hasznosabb az embernek jó egészségben maradni egész életében, gondoskodni a jó és helyes életmódról inkább, mintsem a nyavalyák orvoslásáról. Ha az emberek a természettel megegyező módon kívánnának élni, doktorra és orvosságra szükség nem volna. A természet maga a fő orvos.

Ezekkel az elgondolásokkal kezdett hozzá orvosi gyakorlatához, mely szép lendülettel indult meg. Betegeit a rendes életmódhoz igyekezett szoktatni, s ha mégis kellett gyógyszerrel rendelni, inkább folyamodott – ha csak tehette – a konyhai vagy házi szerekhez. Megrója azokat az orvosokat, akik bármilyen kicsiny dologban szegény embereknek is nem tudnak más tanácsot adni, hanem mindjárt patikákba küldik egy-egy hosszú recepttel. Ez vagy tudatlanság, vagy csalárd lélek jele.

Helyes, megfelelő életmódot nem csak akkor kell folytatnunk, mikor a betegség már a nyakunkon van, hanem egészséges korunkban is folyton szem előtt kell tartanunk. Így a betegségek elkerülésével életünket hosszabbíthatjuk meg, ugyan nem a végtelenségig, mert hisz a természet határt szab az életnek, de addig a megszokott határig biztosíthatjuk magunknak.

Íme Mátyus István az élet meghosszabbításának apostola!

A jó diéta hatásába vetett erős hitében tovább megy, s azt a meggyőződését fejezi ki, hogy az egészség körül esett változásokat, betegségeket kezdetben – míg nem váltak súlyossá – a diéta változtatásával orvosolni lehet. Úgy kell lenni, hogy ezen meggyőződéses állítását gyakorlatában tapasztalt jó eredmények támogatják.

Ilyen gondolatokat hánytorgatott elméjében Mátyus István, s arra készítették, hogy egy ilyen jellegű könyvet adjon a művelt magyar közönség kezébe. Ebben benne legyen minden, ami az egészség fenntartására és javítására szolgál. Eleinte valamelyik német munkát akarta átültetni hazai nyelvünkre, de hiába válogatott közöttük, az ő elgondolásának egyik sem felelt meg. Úgy határozott, hogy új könyvet ír, olyat, mely a maga elé tűzött célnak teljesen meg fog felelni.

Hozzá is fogott. Faggyúgyertya pislákoló lángja mellett rózta a sorokat. Sokat kellett könyvekre költenie, a forrásmunkákat mind meg kellett szereznie. Hippocrates, Galenos, Celsus, Plinius s a későbbi orvostudósok Boerhaave, van Swieten, Ettmüller, Schulzius stb. munkái mind keze ügyében voltak. Könyvespolcán az egészséget tárgyaló német könyvek, Kreuterbuchok mellett a latin poéták verses kötetei is helyet foglaltak, s isten tudja, még mi minden.

A könyv első kötete – vagy amint ő nevezi első darabja – 1762-re készült el, s jó része már készen volt a másodiknak is. Nem várva be ezt, az első darabot kinyomatta Kolozsvárt Páldi

István nyomdájában, mégpedig saját költségén 'Diætetica, az az: a jó egészség megtartásának módját fundamentomosan eléadó könyv' címmel.

Könyvét patrónusának, Bethlen Gábor grófnak ajánlotta hálálkodva, amiért Bécsben való tartózkodását anyagi segítségével lehetővé tette.

A több mint ötszáz oldalú számláló könyv általánosan szól mindenről, ami a diéta fogalmához tartozik, megtartása módjáról, hasznáról, előre bocsátva az ezek megértéséhez szükséges ismereteket, mint az életről, egészségről s az emberi test alkatáról szóló tanításokat. Tárgyalja a levegőt, táplálékot, mozgást, álmot, a testből kitisztítandó matériákat s az elmének indulatait. A toldalékban a test külső tisztaságáról értekeznek, s adja jó tanácsait.

Beigéri a második darabot. Ebben fog szólni külön-külön a szűz leányoknak, a viselős és gyermekágyat fekvő asszonyoknak, szoptató dajkáknak, kisgyermekeknek, ifjú legényeknek, katonáknak, tanuló embereknek, véneknek, betegeknek és betegeseknek diétájáról; a hosszú életnek a jó diéta által lehető megnyeréséről, berekesztvén a munkát az iránt való tanácsadással, miképpen lehessen az egészség körül esett változásoknak – míg nagyobb nyavalyákká nem válnak – elejét venni.

De ezzel nem siet. Be akarja várni, látni akarja, vajon hogyan fogadja munkáját a magyar közönség. Ha csakugyan jónéven veszi, nem fog késni a második darabbal sem. Hisz magyar nyelven először jelenik meg az egészséget tárgyaló mű, s bizony el sem tudja hinni, aki nem próbálta, hogy a mi szűk és tudományokhoz nem szokott nyelvünkön milyen nehéz az efféle tudományos dolgokat röviden s mégis világosan kifejezve megírni.

Aggodalma nem bizonyult indokoltnak. Az akkori magyar nyelv minden szépségét feltűntető szabatossággal írta meg minden sorát. Kifejezés, mondat szerkezet, tudományos szakelnevezések határozott és tudatos használata a maga zamatos eredetiségével, megdöntötte abbéli aggodalmát, hogy a magyar nyelv ne volna alkalmas tudományos művek írására.

A 'Diætetica' második darabja négy évvel később, 1766-ban látott napvilágot az ígért tartalommal. Ebben már nem általánosságban beszél, hanem a más-más foglalkozásúak és különböző korban és helyzetben lévők számára külön-külön adja meg részletesen a jó és rájuk szabott diétára vonatkozó tanácsait. Tíz esztendei praxisára hivatkozik, mialatt megtanulta, hogy az okos diétával jóval többet érhetünk el, mint a sok rossz ízű, nehéz szagú és drága patikaszerrel. Fájdalommal tapasztalja, hogy az orvosok minden betegnek ugyanazt a diétát írják elő, pedig mindenkinek a maga állapota és betegsége szerint kell azt megállapítani.

Befejezésül „a nyavalyákat elein el-fordító leg-közönségesebb orvosi eszközöket” ismerteti, s ennek keretében tájékoztatást nyerünk az „érvágásról, köpölyözésről, hánytatásról, laxatívákról, purgatiókról, kristélyezésről, izzasztásról, vizelet hajtásról, s a tavaszi vagy májusi curáról”.

A Diæteticának ezt a második darabját gróf és liber báró gyalakuti Lázár János, erdélyi főkormányzék elnök és udvari fővadászmesternek ajánlja, annak a Lázár Jánosnak, aki miatt nem nyerhette el a marosvásárhelyi Ref. Kollégiumban a klasszika literatura tanári állását, mely Kövesdi János halálával még 1760 letelején megüresedett. Mátyus tanár akart lenni, a nagytekintélyű Lázár gróf azonban fiának tanítóját, Kovásznai (Tóth) Sándort segítette hozzá. A tanárságról tehát le kellett mondania, ahelyett adessor lett a megyénél: „a szüntelen folyó Törvényes Tábla Itélő Bírája”. E címe a második darab címlapján ott díszlik a neve alatt. Azért-e, hogy adessor lehessen, ami jövedelemmel is járt, vagy hiúságból nemességért folyamodott, amit Mária Teréziától 1765. április 18. kelettel meg is kapott. Az sem lehetetlen, hogy az adófizetéstől akarta magát mentesíteni, mert ekkor már a primipilusokat is megadóztatták.

Lázár gróf és Mátyus között azért fennállott a jó viszony, mi az ajánlásból is kitűnik, s ebből azt is megtudjuk, hogy a könyv megjelenését is a gróf áldozatkészsége tette lehetővé.

Kovácsnai is dicsőítő verset írt a szerzőhöz. Ebben megnemesítéséről is megemlékezik s a kapott címet is leírja. A különben elég gyenge versezet ide vonatkozó része így szól:

Isten s Király ötet meg-Nemesitette,
Isten; mert Elméjét meg-élesitette,
Tudomány 's Virtussal fel-ékesitette,
'S Jóságának ritka remekévé tette.

A Király pediglen ingyen kegyelmével,
Nagy függő petsétes Nemes Levelével,
Meg-ajándékozta; fényes tzimmerével,
Sok szép festékeknek melly ragyog színével.

Mezején rajzolva vagyon e' tzimmernek,
Talpon álva képe egy Magyar-embernek,
Jobb kézt végét fogta melly kivont fegyvernek,
Balba ki-nyilt Könyvet szemlélők esmérnek.

E Kard 's Kép a Magyar Nemességnek jeli,
Hogy pedig a Könyvet ki nyitva viseli,
E gondolatunkat arra vezéreli,
Szép Tudományokkal hogy esze van teli.

Van még e' Kép felett Király Koronája,
Sok drága gyöngyökkel ékesült formája
Király' kegyelmének eleven példája,
Mellyet ezután-is mutatott hozzája.

Egy kar egy nyilat fog Korona tetején,
Mellynek éles ösztön fénylik az elején,
Jó ez-is! mert repül Virtusok mezején
Mint nyíl, 's éles elme tündöklük a fején.

*

A könyv sikerével Mátyus meg lehetett elégedve. A művelt magyar olvasóközönség rendkívül jól fogadta. Az első darabot úgyszólván elkapkodták, rövid idő alatt teljesen elfogyott, sokan nem is juthattak hozzá. Nagy szó ez abban az időben, mikor a könyvolvasás nem volt oly általános, s nem voltak indokolatlanok az aggályok, miket a reményen felüli siker elosztatott s új munkásságra serkentette az író.

Barátai s az érdeklődők nagy száma új kiadását sürgették. Egyszersmind jóakaratólag figyelmeztették, hogy a levegőről és az eledelekről szóló részek nem elég kimerítőek, ezekről többet szerettek volna hallani. Ezt maga is belátta, s a nyomtatási költségeket hozta fel okul. Ezért szabta rövidebbre mondanivalóit, s a már kész írásait is kénytelen volt összeszorítani.

A baráti sürgetések, jóakarató megjegyzések, aztán a nagy kereslet arra bírta, hogy kibővítve újra sajtó alá rendezze az első (általános) kötetet. De micsoda kibővítés! Hisz ez egy egészen új könyv, egy hatkötetes munka, melyet 'Ó és új diætetica' címen bocsátotta közre.

Mátyus a nagy munkára keresett és kapott kiadót.

Füskuti Landerer Mihály nyomdász Pozsonyban vállalkozott rá, hogy saját költségén kinyomatja. A három első darab kézírata már 1784-ben készen volt, s a Szebenben székelő erdélyi Gubernium rányomta a kinyomatást engedélyező szót: Imprimatur.

A hatalmas kéziratcsomó elindult Pozsonyba. Zilahi Sámuel – egy szegény csizmadia fia, ki külföldi akadémiákról jött haza, de a kollégiumban egyelőre elhelyezést még nem kaphatott – vitte magával, s Mátyus felkérésére elvállalta a kinyomatás felügyeletét és ellenőrzését. De csak a három első darab ellenőrzését végezhetette, 1788-ban kinevezték lektornak a Ref. Kollégiumba, s hazajött a székely fővárosba. Mind a három darab 1787-ben hagyta el a nyomdát gróf Teleki József, özv. gróf Rhedey Zsigmondné és gróf Teleki Sámuelné patrónusainak ajánlva. A további kötetek egy-két évnyi várakozással jelentek meg. Ezeket gróf Teleki Józsefnének és Sándor Jánosnénak ajánlotta.

Mátyus István sokáig nem gondolt családalapításra. Negyvennyolc éves korában házasodott: Borbély Sámuel kereskedő özvegyét, Basa Máriát vette el, ki kilenc évi házasság után jutott özvegységre. 1773. december 28-án esküdtek meg, s 1778. augusztus 18-án, négy évi és nyolc hónapi boldog házasság után a fiatalasszony 36 éves korában meghalt. A marosvásárhelyi temetőben egy koporsó alakú sírkő jelzi nyugvóhelyét, jobb oldalán a következő felirattal:

Predik XII. X. 9 | ez sirben tetet | te K. Matyus | István orv | Dr. 1778-ban b. | sz.
18 dik napj. ma | ga jó hiv jámbor | gondos és szor | galmatos négy esz | tendők és
nyoltz | hónapokig együt | töltöt tsendes ide | jek után maga él | etének 36-dik esz |
dejében e vil | lágból kimult ked | ves feleségének | Basa Mariá | nak földé való |
részek kívánván | annak idejébe | az ő maga tete | mei is e kő alá | takartassanak.

Üres lett az Ebhát utcai ház. A jó, gondos, hű asszony kidőlt mellőle. Újabb házasságra nem gondolt. Vigasztalást a munkában keresett. A nőtlen élet nem szokatlan neki, 48 évig így élt. Mikor aztán Erzsébet nővérenek – Péterfi Márton geryeszegi pap özvegyének – leánya, Rebeka szintén özvegyi sorsra jutott, 1784-ben két gyermekével magához vette, s rábízta a ház gazdasszonyi teendőit. Élete így sokkal kényelmesebbé és gondtalanabbá vált, sok házi gondtól megszabadult s tele kamarából élt. Húgának, Nagy István pap özvegyének szintén jobb sors jutott osztályrészül, nem kellett sóváradi kis birtokán gazdálkodnia, s küszködni a megélhetéssel s két gyermekének gondjaival. A nagybácsi ezekről is gondoskodott.

Mátyus nem volt megalégedve anyagi helyzetével. Bár jó módban volt, úgy gondolta, a hogy tudása és tudományos működése után ennél kedvezőbb anyagi helyzetet érdemelt volna. A jövedelem kissé megcsappant. A doktoroknak ekkor rossz keletük volt, csak két-három uraság fordult hozzájuk. Az orvoslás mestersége is inkább érvágásból és hánytatókból állott, ezért nem akarta egy atyafiát sem – amennyiben tőle függött – tudósnak nevelni, legyenek inkább mesteremberek. A fiút ezért csizmadiaságra taníttatta. A leányról szintén gondoskodott. Mátyusnál lakván mindenki Mátyus Boriskának hívta, nem Nagy Boriskának, ki papucsosan, hosszú köntösben járt, melyet még a papok leányai sem viseltek. Boriskát egy paphoz, Fogarasi Sámuelhez adta férjhez.

Élete nem volt zajos. Csendes munkálkodásban töltötte napjait. Nem volt kiterjedt praxisa, s megyei physikusi teendői mellett minden idejét s agyának minden gondolatát nagy műve foglalta el. Hatvanöt éves korában megyei physikusi állásától is megvált; helyette a marealis szék 1790. Szent György hava 24. napján tartott ülésén rokonát, Mátyus Mátét alkalmazták, ki csak az előtte való évben jött haza a külföldi akadémiákról.

Felzabadulván a physikusi teendőktől, könyvének még hátralevő 5. és 6. kötete megírásához látott. Megérte ezek megjelenését is, s élvezte azt a nagy hatást, mit műve keltett a két magyar haza művelt közönségénél, mely őt a magyar tudósok első sorába emelte. Hátralevő éveiben örömet a természet megfigyelésében, s könyve olvasásában lelte.

Az 1800-as évben állandó testi gyengesége arra készítette, hogy elkészítse végrendeletét. Vagyona ingóságain kívül az Ehbát utca (később Kazinczy utca) 806. sz. alatt levő házából s egy nyomdából állott. A ház megvételére a marosvásárhelyi Ref. Kollégiumnak elsőbbségi jogot biztosított, s a vételárat örököseinek, két nővérének – Erzsébetnek (Péterfi Mártonné) és Juditnak (Orbán Mihályné) – hagyta. A Kollégium a házat meg is vásárolta a felkért becslősök által meghatározott 4.968 mfrt és 90 pénzen. A nyomdára nézve – mely neki 1.000 német frt-nál többbe állt – úgy intézkedett, hogy legyen a Kollégiumé, s ha tudják használni, ha nem tudja használni, adják el. Az árának kamatjából állítsanak egy-egy alumniácskát négy szegény kibédi gyermek számára, vagy ha ide valók nem találatnának, adassék más jó igyekezetű tanulóknak.

Nemes szívére mutat az egyházánál tett azon alapítványa, melyet családjából származó két kibédi özvegyasszony segélyezésére rendelt, s ha ilyen nem volna, két sóváradai nevét viselő özvegy élvezze. Sóváradon ugyanis szintén sok Mátyus lakott. Erre azonban még nem került sor, mert Kibéden annyi Mátyus van, hogy eddig még mindig akadt közöttük két özvegyasszony.

Ügyeit rendezve nyugodtan várta a halált, mely 1802. szeptember 6-án be is következett.

A marosvásárhelyi temetőben kissé elhanyagolt környezetben levő sírkő bal oldalán bemehosodott betűkből a következő sírfelirat olvasható:

Hát magok az or | vos doctorok is | meghalnak! | meg! · Korint · XV. | V. 3. |
Kibédi Mátyus · | István mikor | N: Marosszékbén | 44. Eszt. r. phy | sicusi hivatalt
vi | selt és sok hasz | nos munkával ma | gának nagy hir | nevet szerzet vol | na k.
sz. 1802 dik | eszt. sz. m. havának | 6 dik napján ma | ga élete 78 dik esztendejébe
hittel nézvén a sz. | D: XVI. Solt: 8· 11· W | és 1 thels · IV. 14. W. | örömet
meghala | Néked oly bodog | hosszu életet ki | ván.

A kő felső részén a fejénél nemesi címere van kivésve, s a végig húzódó keskeny lapon e szavak: Emlékeztető sírhalomkő.

Az a koporsó alakú sírkő egy nagy, ízig-vérig magyar tudós hamvait takarja, ki iránt kortársai nagy elismeréssel voltak, méltányolták, de teljes nagyságában felfogni nem tudták. Még kevésbé a mai nemzedék, mely alig tud róla valamit.

Egy korhadozó gerendákból összetákolt színszerű alkotmány mellett húzódik meg szerényen ez az Emlékeztető Sírhalomkő. Rokonaik hamvait látogató vásárhelyiek közönyösen haladnak el mellette, ügyet sem vetnek rá.

A magyar tudományos élet sem ér rá veled és fáklyaként világító tudásod értékével foglalkozni. A jelen vágató irammal haladó orvostudomány nem hagy időt a lépést tartani akaróknak a múlt emlékeibe mélyedni. (...)

Szotyori Józsefhez kapcsolódó diétetikai kórtörténet²

A székely főváros református temetőjében áll a szép síremlék, mely a múlt század elején élt jeles erdélyi orvos és orvosíró emlékét őrzi. Szotyori József mint a síremléken is olvasható, Erdély hajdani kis Athenjében született, abban a kis városkában, melyet Bethlen Gábor fejedelem avatott a főiskola alapításával az erdélyi magyar tudományos élet központjává s amelyben a nagy magyar tudós polihisztor Pápai Páriz Ferenc tanított, lelkesített s ültette az erdélyi magyar ifjúság szívébe a hazaszeretet szent érzését. Innen indult el elemi és középiskolai tanulásának végzése után az osztrák fővárosba s itt szerezte meg orvostudori oklevelét 1800. november 19-én. Ez alkalommal nem szándéksom életrajzot írni, csak felemlítem, hogy mint orvos és emberbarát kiérdemelte kortársainak elismerését és tiszteletét. Bécsből hazajöve a székely fővárosban telepedett le s az elsők közé tartozott Erdélyben, kik a himlőoltást ismertették s népszerűsítették.

Mint orvosíró kitűnt 'Diétetikai rövid kátékhézis' c. művével, melyet az erdélyországi ref. főkonzisztorium megbízásából írt a városi alsóbb és falusi iskolák számára. Az 1830-ban megjelent, kérdésekben és feleletekben írt könyv már a következő évben új kiadást ért. 1832-ben újabb könyve jelent meg, a felnőttek számára írt 'Diétetikai kátékhézis', a hozzá csatolt két értekezésével 'Az életről' és 'Savanyu vizekről'.

Letelepedése után azonnal egy kórház létesítését indítványozta és szorgalmazta, mely 1812-ben létesült is. E kórház történetét megírta s élete utolsó évében került ki a nyomda alól. A kórház fennállása s működése nagy lelki gyönyörűséget okozott neki s büszke volt művére.

Több évig tartó betegeskedés után meghalt 1833. október 30-án, 67 éves korában. Végrendelésében meghagyta, hogy harangozás és énekszó nélkül temessék este 6 órakor 10 égő fáklya mellett. Még szomorújelentése sem volt. E különködése mellett emberszeretete is megnyilatkozott hagyatkozásában. Úgy rendelkezett, hogy háza felesége halála után adassék el, a pénz kamatoztassék, míg 320 cz. firt-ra növekedik s ebből 2–2 a szülővárosából és orvosi működése helyéről kikerülő ifjú segélyeztessék egyetemi tanulásaik alatt. 933 kötetből álló könyvtárát s orvosi műszereit a székelyfőváros ref. Kollégiumára hagyta.

*

Az alábbi kórtörténetet a kezelőorvos valószínűleg a család kérésére vetette papírra a gyógyulás beálltakor, oly célból, hogy újabb megbetegedéskor tájékozásul szolgáljon. A 13 éves gyermek a kórleírás szerint gastroenteritisben szenvedhetett s a két hétig tartó betegség tüneteit és főleg az ellene használt gyógyszereket írja le Szotyori, a kezelőorvos.

„Grof Kemény Sámuel Urfinak közzelebbi változásai ezekbe állottak. Reggelenként, fel költe előtt és utánnais, hol Fruhstuck előtt, hol utána, hirtelen gyomra émelyedett, hányás erőltette, ábrázattyába el szintelenedett – szeme fénye kiszélesedett – szinte ájult, kezei hültek, ily állapotba használtak, fekete kávé, kámforos tsepppek, Mirtura Antispasmodica, só nyalás, néha leves étele. Ezek sűrűbben jöttek dél előtt; délután pedig inkább váratlan hasfájás – viszont meghülés – repülő fájdalmak fejébe, vak szemébe – közelebbi éjjel álmasan beszélés. Étele inkább sütemény, és édesség. Ezek ellen rendeltem. (...)

Gyomor erősítő 2 óránként egy evő kalánnal. (...) Rendeltetett ezek mellé tápláló diéta – kevés jó bor tiszta, nem hideg levegőbe való járás. (...) Az insultusak és gyomor sikulás ellen.

---

² Forrás: Pataki Jenő: Szotyori József síremléke. = Orvosi Szemle 8 (1935) No. 4. p. 132. + Pataki Jenő: Egy kórtörténet. = Erdélyi Orvosi Lap 2 (1921) No. 11. p. 219.

(...) Szünnén a sikulás ez ritkábban adatott, hanem az előtte való orvosság fojtatatt egészen d 17^a Martii akkor rendeltetett (...)

Ezen nap ivutt kevés Méhsert. Ajánltatott hod állapotjaira való ügyelet leg alább háromszori hod telése és fogyása alatt.

Írá 17° Martii 815

Dr Szotyori.”

Szotyori azon megjegyzésére, hogy a beteg étele főleg édesség- és süteményből áll, a következő észrevétel van írva: „a sok Édesség és Sütemény adássát engedelmet kérek a Doctor Úr maga nem látja tsak hallomásból tudja”. (...)

*

Felesége díszes síremléket állíttatott fel, melynek felirata a következő:

Néhai

orvos Doctor

SZOTYORI JÓZSEF-nek

Pora nyugszik e sírba, ki született 1767-ben Nagyenyeden, tanult ugyanott és Bécsben orvoskodott Marosvásárhelyt 32 évig, hol meg is holt 1833-ban. Nem csak mind orvos tüntette ki magát tudományával s szenvedőket ápoló munkásságával: hanem a' Házassági atyafi baráti szeretetnek s közjó eránti buzgóságnak is szép példája volt. Kétségkívül örök állandóságu Emléke van neki ön tetteiből készítve az Isten s Emberiség előtt: De 22 évig vele

Boldogul

élt szeretett felesége

MARUSI ANNA

hálás szeretetből 's kegyes szokásból e' porlandó kő emlékkel is őt szivesen megtisztelni kívánta.

Özvegye, kivel a legboldogabb házasságban élt, 27 évvel élte túl, mi a későbbi sírfeliratból látható:

Dr. SZOTYORI JÓZSEFNÉ

MARUSI ANNA

sz. 1786. aug. 2. m. h. 1860. febr. 22.

Áldott legyen emlékü.

A síremlék épségben áll, de környezete s a sírhalom elhanyagolt, gondozatlan.